

MUZELE DE ISTORIE — CENTRE DE CERCETARE A TRECUTULUI PATRIEI NOASTRE

RADU FLORESCU

director adjunct al Direcției muzeelor și monumentelor din C.S.C.A.

În cadrul rețelei de instituții muzeistice din țara noastră, locul cel mai important atît ca număr de instituții cît și ca pondere a patrimoniului, îl ocupă muzeele de istorie. Fără îndoială că acest fapt nu este lipsit de legătură cu procesul de dezvoltare a conștiinței colective, cu specificul acestei dezvoltări în condițiile construcției socialismului și cu amplificarea fără precedent a activității culturale și a cercetărilor din domeniul științelor umaniste.

Cele mai vechi dintre aceste muzee s-au constituit în perioada redemptării naționale, cînd necesitățile de consolidare și dezvoltare a conștiinței naționale au determinat apariția unor instituții care să adune și să păstreze mărturiile creației istorice a poporului. În general, de viața acestor instituții și de dezvoltarea lor s-a legat și viața și activitatea unor personalități progresiste ale culturii și științei românești, și nu o dată în jurul acestor muzee și sub îndrumarea unor personalități — adevărați deschizători de drumuri — s-au încheșat și au crescut adevărate școli naționale în domeniul unor discipline. În această privință sînt de amintit exemplele concludente ale Muzeului Național de Antichități, întemeiat sub îndboldul entuziast al perioadei « pașoptiste », care, mai întii sub conducerea lui Grigorie Tocilescu, a cunoscut o perioadă de intensă activitate științifică pentru ca, puțin mai tîrziu, trecînd sub conducerea lui Vasile Pîrvan, să devină nucleul școlii românești de arheologie, precum și acela al Muzeului de artă religioasă, al cărui patrimoniu constituie baza actualii Secții de artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România. Creație a lui Nicolae Iorga, acest muzeu, legat îndeaproape de activitatea Comisiei Monumentelor Istorice, a constituit baza preocupărilor de istorie a artei vechi românești.

La sfîrșitul perioadei interbelice, rețeaua de muzee de istorie de la noi din țară era deci constituită din cîteva instituții avînd o veche și solidă tradiție, cu patrimoniul ample și sistematic constituite și cu o activitate științifică meritorie, — chiar dacă toate aceste aspecte nu erau suficient susținute pe plan material —, precum și din cîteva înfiripări de interes local, de importanță și de pondere inegală, totalizînd treizeci de unități.

Războiul a afectat și rețeaua de muzee, așa cum a tulburat și alte sectoare de activitate ale vieții publice. Astfel unele muzee — cum ar fi muzeele din Tecuci și din Sfîntu Gheorghe — au avut în cursul dispersării pierderi importante din patrimoniu, iar pentru altele condițiile materiale s-au înrăutățit pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă în funcție de situația economică cu care ieșise din război zona în care un muzeu sau altul se afla.

Imediat după război, în pericada de grele frămîntări sociale și de refacere economică, s-a pus problema reintrării pe un făgaș cît de cît normal a activității instituțiilor muzeale existente.

Abia începînd cu anul 1949 preocuparea pentru extinderea rețelei de muzeu a reapărut, în cadrul noii organizări date culturii naționale, în perioada de construire a socialismului. Apariția noilor unități s-a succedat într-un ritm viu. În jurul anului 1960, rețeaua de muzee de istorie era practic constituită. În anii 1966 și 1967 aveau să se înființeze ultimele unități. În cadrul acestei înșiruri cronologice se disting cîțiva ani de vîrf: 1951, 1952, 1955, 1957. Numărul muzeelor deschise reflectă, pe de o parte interesul local pentru tradiția și trecutul zonelor și orașelor iar pe de alta, efortul de justă echilibrare, făcut de forul central.

Pe fondul acestei rețele de instituții relativ echilibrate nu numai ca răspîndire teritorială, dar și ca forțe de specialitate, în ultima vreme s-a conturat un proces de transformare calitativă a muzeului ca atare, pe cale să devină un centru de cercetare locală, avînd drept specific pe de o parte, o comunicare mai directă și mai accesibilă către public a rezultatelor cercetării, prin intermediul activității expoziționale, iar pe de altă parte, orientat către cunoașterea monografică locală a realităților istorice și de istoria civilizației. În acest cadru, a devenit actuală și importantă problema muzeelor de istorie — centre de cercetare cu caracter local și specific.

★

Dincolo de fațada relativ încremenită în care perioadele istorice, mileniiile și secolele se etalează juxtapuse, într-o înșirare sistematică pe care numai mișcarea privitorului o animează, viața muzeului se scurge activă și adesea agitată, cu forme legate concomitent de mai mulți factori ai vieții moderne, de economie ca și de știință, de dinamica timpului de percepție, de evoluția gândirii și sensibilității colective.

În principiu, muzeul de istorie este instituția care are drept sarcină conservarea bunurilor de cultură cu caracter istoric și difuzarea cunoștințelor despre ele în rîndurile publicului larg. Dar activitatea elementară de conservare și expunere, cu implicațiile ei de studiu al materialelor și tehnicilor în care sînt produse piesele de muzeu, de clasare a lor pe genuri, alcătuiind sisteme logice, constituie o activitate de cercetare.

Prin expoziția sa, un muzeu oferă în general o anumită imagine sintetică despre un anumit sector al culturii omenești. Pentru a construi această imagine însă a trebuit să existe o minte omenească, special educată, dotată pe această cale cu un sistem de judecare comparativă a faptelor, cu alte cuvinte a trebuit să existe un specialist, care să gîndească piesele de muzeu într-un nex necesar posibil și să găsească și calea de a le prezenta ca atare.

În măsura în care imaginea aceasta se bazează pe o inseriere nouă a faptelor, pe încadrarea largă a lor, depășind limitele pieselor cu care operează sau clasificările tradiționale, ea constituie o contribuție originală la dezvoltarea științei.

Nu întîmplător am folosit mai sus termenul de imagine. Este o notă specifică pentru cercetătorul din muzeu și pentru activitatea sa faptul că este obligat să opereze nu numai cu noțiuni, așa cum îndeobște fac colegii lui care se exprimă în scris, ci și, sau chiar mai ales, cu imagini plastice, cu piesele înseși.

Această notă specifică contribuie să facă din muzeu o formă de exprimare a gândirii științifice mai vie, mai concretă, mai sugestivă. Din acest din urmă punct de vedere, rolul muzeului în dezvoltarea științei este apreciabil. În adevăr, mai ales în științele umaniste, orice sinteză constituie un sistem de judecare a faptelor cuprinse relativ autonom de celelalte sisteme omoloage, și prin aceasta devine implicit o platformă de reevaluare a tuturor informațiilor și faptelor analoage sau conexe prin referirea la cele

cuprinse în sistemul amintit sau la raporturile din cadrul lui. Cu alte cuvinte, sinteza devine o ipoteză de lucru și, prin aceasta, punct de plecare pentru alte noi însumări sintetice. Ca atare este valoroasă nu numai prin soliditatea construcției logice ci și în egală măsură prin sugestiile, prin punctele de plecare pentru noi viziuni de ansamblu pe care le oferă. Din acest punct de vedere, muzeul este mai prețios decât expresia scrisă, sub două aspecte: dă posibilități concrete și directe de comparare a faptelor și îngrădește ipotezele posibile, aspectul lor speculativ, de elementul realist al faptelor, al pieselor direct perceptibile.

Așa se explică rolul important al muzeului în viața culturală și științifică contemporană și succesul surprinzător al unor forme moderne de muzeu, în care tocmai complexitatea imaginii constituie elementul principal, așa cum sînt muzeul dinamic sau muzeul în aer liber.

La fel de importantă pentru dezvoltarea cunoașterii științifice este și altă latură a activității de muzeu și anume conservarea pieselor. Sistematizarea cunoștințelor și procedeele de conservare a generat investigația analitică a materialelor și structurii tehnice a pieselor de muzeu. Pe această cale s-au căpătat noi informații cu privire la paleotehnică, cu privire la circulația materialelor, tehnicilor, meșterilor și tipurilor în zone și epoci diferite, s-au creat discipline noi care au ajuns să intervină adesea în domenii esențiale ale cercetării bunurilor de cultură — cum ar fi datarea pieselor arheologice prin măsurători ale radioactivității — s-a constituit un sector tehnic al disciplinelor umaniste, care au contribuit la desprinderea acestora din trunchiul odinioară comun al literaturii, și care vor impune cu timpul un anumit fel de apropiere, de adaptare reciprocă între gîndirea matematică și aceea umanistă.

Este evident că și în acest domeniu, dobîndirea unor noi sisteme de cunoștințe constituie punctul de plecare pentru noi valorificări ale pieselor de muzeu, atît din punct de vedere muzeistic-expozițional cît și din punct de vedere al investigației. Nexul de raporturi dialectice se amplifică astfel pînă la o complexitate nebănuită și scoate în relief necesitatea de organizare a muzeului ca centru de cercetare de caracter modern. Sub acest aspect, de asemenea modernizarea investigației științifice în muzee apare aproape mai imperios și mai stringent decît în oricare altă parte. În adevăr, utilizarea unor procedee învechite poate duce pe un cercetător care se exprimă în scris la concluzii eronate iar pe un pedagog la dezinformarea auditoriului său școlastic. Pentru lucrătorul de muzeu însă, utilizarea unor procedee nu neapărat învechite, dar mai puțin precise sau mai puțin complete, are drept consecință în cel mai bun caz identificarea eronată și înscrierea defectuoasă în evidența științifică a muzeului, dar adesea poate duce la degradarea materială sau chiar la distrugerea pieselor. Cu alte cuvinte și într-un caz și în altul este vorba de pierderea integrală sau parțială a unor valori de obicei de nelocuit.

Activitatea de cercetare din muzee are însă și alt aspect specific, anume acela al unei legări directe de teren, sau poate mai precis formulat, de teritoriu.

În funcție de structura rețelei și de profilul unităților, muzeele unei țări colectează și valorifică dovezile de cultură materială și spirituală de pe un teritoriu dat sau de un anumit gen. Și într-un caz și în celălalt atît activitatea de cercetare cît și valorificarea expozițională consecutivă au două trăsături definitorii: sînt monografice și exhaustive. Din acest punct de vedere trebuie remarcat că, rețeaua de muzee și aceea de conservare a monumentelor constituie împreună singurele instrumente pentru cunoașterea funda-

mentală a valorilor de cultură ale unei țări. Fără îndoială, această legătură cu teritoriul dă cercetării din muzee un caracter predominant concret. Aceasta ridică problema raportului dintre cercetarea de muzeu și aceea efectuată de instituțiile centrale de specialitate. Este evident că muzeele are o poziție mai avantajoasă pentru efectuarea de cercetări concrete. Pe de altă parte însă, mai ales în științele umaniste, unde cercetarea fundamentală îmbracă un caracter marcat personal, de construcție de idei, fiind condiționată nu atât de mijloacele materiale de investigație cât mai ales de personalitatea cercetătorului, această cercetare nu poate fi atribuită prin decizie administrativă unei instituții sau unui cercetător, ci rămîne oricum apanajul capacității creatoare a gândirii științifice a unei personalități.

Există însă un sector foarte important — acela al pregătirii instrumentelor colective de cercetare — repertorii, indexuri, documentări științifice ș.a.m.d. — care nu poate fi realizat decît pe baza unei centralizări continue, sistematice și rapide a informației științifice și care nu poate fi lăsat pe seama fiecărei unități din teritoriu, ci, ipso facto, trebuie organizată centralizat.

Totodată dublarea centralizării informației prin prelucrarea ei analitică și difuzarea rapidă a rezultatelor cu caracter documentar astfel obținute este o condiție fundamentală pentru dezvoltarea ritmică, normală a cercetării în ansamblul ei și are caracter de operație centralizată.

În sfîrșit, asigurarea unei dotări cu tehnică de cercetare unitară, modernă, rapidă, începînd cu mijloacele și procedeele de documentare în teren și terminînd cu laboratoare de înalt nivel care să asigure investigația analitică structurală a rezultatelor de teren constituie un sector care nu poate fi organizat decît ca factor comun pentru toate unitățile teritoriale.

Aceasta ar fi deci mai ales sfera pe care ar trebui s-o ocupe activitatea de cercetare a instituțiilor centrale de specialitate.

Fără îndoială, imaginea conturată în rîndurile de mai sus este în parte schematică și reprezintă mai degrabă o situație ideală decît un bilanț al realității. Totuși ea surprinde trăsăturile fundamentale, condițiile determinante ale activității de cercetare științifică din muzee în raporturile ei pe de o parte cu restul activității muzeale, iar pe de altă parte cu activitatea celorlalte instituții de cercetare.

Realitatea diferă variabil de această imagine. Astfel, în primul rînd, rețeaua de muzee este departe de a fi completă și perfect echilibrată. Dotarea cu tehnică de investigație a unităților este abia elementară. Instituțiile centrale de specialitate acordă un loc mult prea mare în programul lor cercetărilor concrete, instrumentele de cercetare colectivă sînt insuficiente, centralizarea, analizarea și difuzarea informației științifice este aproape inexistentă iar dotarea cu tehnică de investigație de înalt nivel este mai slabă decît în unele muzee.

În ansamblu trebuie spus că ne aflăm în pragul unor acțiuni de reglementare fundamentală și programatică de la care abia de acum înainte trebuie să așteptăm roade. Primele măsuri în acest sens: programul unitar de cercetare al muzeelor, convențiile de colaborare cu institutele Academiei, crearea primelor laboratoare de muzeu, în sfîrșit, elaborarea unui proiect de lege a patrimoniului bunurilor culturale și a unui sistem de acte normative derivate și inițierea redactării unui catalog general al muzeelor constituie doar începuturi care au nevoie de eforturi mari, de un climat de colaborare și înțelegere și trebuie să depășească dificultăți considerabile pentru a se consolida și dezvolta.

Tabloul așadar este complex și întrucîtva contrastant. Stadiul în care ne aflăm cere nu numai acțiuni și măsuri ci are nevoie și de discuții, de dezbateri de înalt nivel, care să contureze poziții, să confrunte păreri, să precizeze țelurile și să indice căile.

Țelul însă este cert — acela de a contribui la construirea unei conștiințe colective de tip nou: mai lucidă, mai cuprinzătoare, mai deschisă noului și mai profund omenească.